

2. ਫਲ ਦਾ ਗਲਣਾ/ਟਾਹਣੀਆਂ ਸੁੱਕਣਾ : ਪੱਕੇ ਰਸੇ ਫਲ ਤੇ ਇਸ ਉੱਲੀ ਦਾ ਹਮਲਾ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਫਲਾਂ ਉੱਪਰ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਚਿੱਬ ਵਾਲੇ, ਡੂੰਘੇ ਗੋਲ ਭੂਰੇ ਰੰਗ ਦੇ ਚਟਾਖ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਦਾਗ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਵਿੱਚ ਗੁਲਾਬੀ ਰੰਗ ਦੇ ਚਿਪਕਵੇਂ ਜਿਹੇ ਕਿਟਾਣੂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਫਲ 2-3 ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੂਰਾ ਗਲ-ਸੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਉੱਲੀ ਬਰਸਤ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਬੂਟੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਂ ਤੇ ਪੱਤਿਆਂ ਉੱਪਰ ਵੀ ਹਮਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵੱਜੋਂ ਕਰੂੰਬਲਾਂ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸ) ਪਿਉਂਦੀ ਬੂਟਿਆਂ ਲਈ ਸਰਦਾਰ ਜਾਂ ਪੁਰਤਗਾਲ ਕਿਸਮ ਦੇ ਜੜ-ਮੁੱਢ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ ।

ੳ) ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੀਂਹ ਜਾਂ ਸਿੰਚਾਈ ਦਾ ਪਾਣੀ ਖੜ੍ਹਾ ਨਾ ਰਹਿਣ ਦਿਉ।

ਅ) ਰੋਗੀ ਫਲ ਤੇ ਸੁੱਕੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਂ ਕੱਟ ਸੁੱਟੋ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਬੂਟਿਆਂ ਉੱਪਰ 300 ਗ੍ਰਾਮ ਬਲਾਈਟੋਕਸ ਜਾਂ ਕੈਪਟਾਨ ਨੂੰ 100 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਛਿੜਕੋ । ਫਲ ਪੈਣ ਸਮੇਂ ਇਹ ਛਿੜਕਾਅ ਫਿਰ ਕਰੋ ਤੇ 10-15 ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਵਕਫਾ ਪਾ ਕੇ ਕਰੋ ।

ੲ) ਗਲੇ ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਹੇਠ ਡੂੰਘੇ ਦੱਬ ਦਿਉ।

ਸ) ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਸੱਟ/ਚੋਟ ਤੋਂ ਬਚਾਉ ।

4. ਅੰਬ

ਅੰਬ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਨਪਸੰਦ ਫਲ ਹੈ । ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਫਲਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਟਾਮਿਨ 'ਏ' (4800 ਯੂਨਿਟ) ਅਤੇ ਵਿਟਾਮਿਨ ਬੀ₁, ਵਿਟਾਮਿਨ ਬੀ₂, 90 ਮਿਲੀਗ੍ਰਾਮ, ਵਿਟਾਮਿਨ ਸੀ 13 ਮਿਲੀਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ 100 ਗ੍ਰਾਮ ਗੁੱਦੇ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਿਠਾਸ (11.8%) ਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੈਲਸ਼ੀਅਮ, ਫਾਸਫੋਰਸ ਅਤੇ ਲੋਹਾ ਆਦਿ ਵੀ ਕਾਫੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਪਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਫਲ ਵਾਧੇ ਦੀ ਹਰ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਪੌਣ ਪਾਣੀ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ

ਅੰਬ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਡੂੰਘੀ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਖ਼ਤ ਰੋੜ ਆਦਿ ਦੀ ਤਹਿ 4 ਫੁੱਟ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤਾ ਨਮਕੀਨ ਪਦਾਰਥ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਚਾਲਕਤਾ ਦੀ ਹੱਦ 10 ਮਿਲੀ ਮਹੋਜ਼/ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਕੈਲਸ਼ੀਅਮ ਕਾਰਬੋਨੇਟ ਅਤੇ ਚੂਨਾ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 10% ਅਤੇ 20% ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਰਸਾਇਣਕ ਕਿਰਿਆ (ਪੀ ਐਚ) 60 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਤੱਕ 8.5 ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਤਹਿ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ 3 ਮੀਟਰ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ।

ਅੰਬ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਗਰਮ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਫਲ ਹੈ । ਇਹ 0-45 ਡਿਗਰੀ ਸੈਂਟੀਗਰੇਡ ਤਾਪਮਾਨ ਵਿੱਚਕਾਰ ਉਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਅੰਬ ਵਾਸਤੇ 24-27 ਡਿਗਰੀ ਸੈਂਟੀਗਰੇਡ ਤਾਪਮਾਨ ਵਧੇਰੇ ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ ਅਤੇ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਨਮੀ ਵੀ ਕਾਫੀ ਹੋਵੇ । ਛੋਟੇ ਬੂਟੇ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ ਫੁੱਟੀਆਂ ਟਹਿਣੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤਾਪਮਾਨ ਘਟ ਕੇ ਇੱਕ ਡਿਗਰੀ ਸੈਂਟੀਗਰੇਡ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਚਲਾ ਜਾਵੇ। ਵਧ ਰਹੇ ਫਲ ਵੀ ਇੱਕ ਦਮ ਤਾਪਮਾਨ ਘਟਣ ਕਾਰਨ ਡਿੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਫਲ ਆਉਣ ਸਮੇਂ ਮੀਂਹ ਨਾਲ ਫਲ ਬਣਨ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਹਵਾਵਾਂ ਨਾਲ ਫਲ ਡਿੱਗਣ, ਟਾਹਣੇ ਟੁੱਟਣ ਅਤੇ ਬੂਟੇ ਪੁੱਟੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੇਜ਼ ਹਵਾ ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਪਰ-ਪਰਾਗਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅੜਿੱਕਾ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਗਰਮੀ ਵਿੱਚ ਗਰਮ ਤੇ ਖੁਸ਼ਕ ਹਵਾ (ਲੂ) ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਫਲ ਡਿੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਉੱਨਤ ਕਿਸਮਾਂ

ਅਲਫੈਂਜੋ (2000): ਫਲ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫਤੇ ਪੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫਲ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਦਰਜੇ ਦਾ, ਮੋਟਾ ਤੇ ਇੱਕ ਪਾਸਾ ਉਭਰਿਆ ਹੋਇਆ,

ਫਲ ਦਾ ਰੰਗ ਹਲਕਾ ਪੀਲਾ ਜਿਸਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਤੇ ਗੁਲਾਬੀ ਭਾਅ ਮਾਰਦਾ ਰੰਗ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਲਕਾ ਪਤਲਾ ਤੇ ਨਰਮ, ਗੁੱਦਾ ਸੰਧੂਰੀ ਪੀਲਾ ਤੇ ਸਖਤ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗਾ ਸੁਆਦ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਵੇ, ਰਸ ਕਾਫੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਿਠਾਸ 17.5% ਤੇ 0.35% ਤੇਜ਼ਾਬੀ ਮਾਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਝਾੜ 70 ਕਿਲੋ ਪ੍ਰਤੀ ਬੂਟਾ ਹੈ ।

ਦੁਸਹਿਰੀ (1967): ਦਰਮਿਆਨੇ ਸਮੇਂ ਪੱਕਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਕਾਫੀ ਰਕਬੇ ਵਿੱਚ ਲਗਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਕਿਸਮ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫਤੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫਲ ਛੋਟੇ, ਦਰਮਿਆਨੇ, ਫਿਲਕਾ ਦਰਮਿਆਨਾ ਮੋਟਾ, ਸਾਫ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦਾ, ਇਸ ਦਾ ਗੁੱਦਾ ਸਖਤ, ਰੇਸ਼ੇ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਮਨਭਾਉਂਦਾ ਮਿੱਠਾ ਅਤੇ ਮਿਠਾਸ 18.5%, ਤੇਜ਼ਾਬੀ ਮਾਦਾ 0.2%, ਗਿਟਕ ਛੋਟੀ ਤੇ ਪਤਲੀ, ਤੋੜਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਈ ਦਿਨ ਰੱਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਕਿਸਮ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸਾਲ ਫਲ ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੌਣਪਾਣੀ ਲਈ ਢੁੱਕਵੀਂ ਹੈ । ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬੂਟਾ 150 ਕਿਲੋ ਔਸਤ ਝਾੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਲੰਗੜਾ (1967): ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਹਫਤੇ ਪੱਕਦਾ ਹੈ । ਫਲ ਦਰਮਿਆਨੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ, ਫਿਲਕਾ ਦਰਮਿਆਨਾ ਮੋਟਾ, ਮੁਲਾਇਮ, ਹਰਾ, ਇਸ ਦਾ ਗੁੱਦਾ ਰੇਸ਼ੇ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਹਲਕੇ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਜਿਸਦਾ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਸੁਆਦ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਬੂ, ਮਿਠਾਸ 15.7%, 0.3% ਤੇਜ਼ਾਬੀ ਮਾਦਾ ਅਤੇ ਗੁਠਲੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਮੋਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਔਸਤ ਝਾੜ 100 ਕਿਲੋ ਪ੍ਰਤੀ ਬੂਟਾ ਹੈ ।

ਗੰਗੀਆਂ ਸੰਧੂਰੀ (ਜੀ ਐਨ-19)(2006) : ਇਹ ਇੱਕ ਚੂਪਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸਮ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਦਰਖਤ ਦਰਮਿਆਨੇ ਅਕਾਰ, ਦਰਮਿਆਨੇ ਤੋਂ ਭਾਰੀ ਫਲ ਦੇਣ, ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਹਰ ਸਾਲ ਫਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਇਸਦਾ ਔਸਤਨ ਝਾੜ 83.7 ਕਿਲੋ ਪ੍ਰਤੀ ਬੂਟਾ ਹੈ । ਫਲ ਵੱਡਾ, ਅੰਡਾਕਾਰ, ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਪੱਧਰਾ, ਪਿੱਠ ਪੱਧਰੀ, ਛਿੱਲੜ ਮੋਟੀ, ਸਖਤ, ਸੰਧੂਰੀ ਰੰਗ ਦਾ, ਕੰਧਾਂ ਪੀਲੀ ਸਤ੍ਹਾ ਤੇ ਝੱਲਕ ਮਾਰਦਾ, ਗੁੱਦਾ ਸੰਤਰੀ ਰੰਗ ਦਾ ਵਧੀਆ ਸੁਆਦੀ, ਮੰਨ ਭਾਉਂਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਸਹਿਤ ਵਧੇਰੇ ਰੰਗ ਵਾਲਾ, ਗਿਟਕ ਦਰਮਿਆਨੀ, ਰੱਸਾ ਦਰਮਿਆਨਾ ਅਤੇ ਫੱਲ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਚੌਥੇ ਹਫਤੇ ਪੱਕਦਾ ਹੈ ।

ਜੀ ਐਨ-1 (1981) : ਇਸ ਦੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਹਰ ਸਾਲ ਫਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਦਰਮਿਆਨਾ ਝਾੜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਹਫਤੇ ਪੱਕ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫਲ ਦਰਮਿਆਨੀ ਮੋਟਾਈ ਦੇ ਗੋਲ, ਮੁੱਢ ਵੱਲ ਛੋਟਾ ਡੂੰਘ, ਚੁੰਝ ਤੋਂ ਸਿਰਾ ਤਿੱਖਾ, ਫਿਲਕਾ ਨਰਮ, ਪੱਕਣ ਵੇਲੇ ਰੰਗ ਹਰਾ, ਗੁੱਦਾ ਸੰਗਤਰੀ ਰੰਗ ਦਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਪਤਲਾ ਰਸ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਿਠਾਸ 19.0% ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਿੱਚ ਗਿਟਕ ਛੋਟੀ ਪਰ ਰੇਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਜੀ ਐਨ-2 (1981) : ਹਰ ਦੂਸਰੇ ਸਾਲ ਭਰਵਾਂ ਫਲ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸਮ ਹੈ। ਫਲ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਤੀਸਰੇ ਹਫਤੇ ਪੱਕ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਫਲਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ

ਦਰਮਿਆਨੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ, ਗੋਲ ਲੰਬਾ, ਉਪਰਲਾ ਮੋਢਾ ਉਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਪਰੋਂ ਸਿੱਧਾ ਡੰਡੀ ਨਾਲ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ, ਚੁੰਝ ਦੱਬੀ ਹੋਈ ਤੇ ਸਿਰਾ ਤਿੱਖਾ, ਫਿਲਕਾ ਮੋਟਾ, ਗੁੱਦਾ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦਾ, ਇਸਦੀ ਮਿਠਾਸ 25%, ਗੁਠਲੀ ਛੋਟੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਰੇਸ਼ਿਆਂ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਜੀ ਐਨ-3 (1981): ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਦਰਖਤ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਦਾ ਫੈਲਵਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਲ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਹਫਤੇ ਵਿਚ ਪੱਕਦਾ ਹੈ । ਭਰਵੀਂ ਫਸਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅੰਬ ਜਿਸਨੂੰ ਹਰ ਦੂਸਰੇ ਸਾਲ ਕਾਫੀ ਫਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ਇਸਦੇ ਫਲ ਦਰਮਿਆਨੇ, ਗੋਲ, ਜਿਸਦੇ ਸਿਰੇ ਦੱਬੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ, ਚੁੰਝ ਤੇ ਸਿਰਾ ਤਿੱਖਾ ਨੋਕਦਾਰ, ਫਿਲਕਾ ਮੋਟਾ ਨਰਮ ਤੇ ਮੁਲਾਇਮ, ਰੰਗ ਪਾਲਕ ਵਰਗਾ ਹਰਾ, ਇਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਮਲੇਡਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਗੁੱਦਾ ਪੀਲਾ, ਰਸ ਕਾਫੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ, ਮਿਠਾਸ 22% ਅਤੇ ਗੁਠਲੀ ਦਰਮਿਆਨੀ ਮੋਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਜੀ ਐਨ-4 (1981): ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਦਾ ਦਰਖਤ ਜਿਸਦੇ ਟਾਹਣੇ ਹੇਠਾਂ ਵੱਲ ਲਟਕਣ, ਇਸਨੂੰ ਹਰ ਸਾਲ ਫਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਫਲ ਕਾਫੀ ਮੋਟਾ, ਗੋਲ ਜਾਂ ਗੋਲ ਲੰਬਾ, ਉਪਰੋਂ-ਮੁਹਰਲਾ ਹਿੱਸਾ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ, ਉਪਰ ਵੱਲ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਡੂੰਘ, ਚੁੰਝ ਤਿੱਖੀ ਤੇ ਸਿਰਾ ਵੀ ਵਧਿਆ ਹੋਇਆ । ਫਿਲਕਾ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਹਰਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਨਿਸ਼ਾਨ, ਰਸ ਕਾਫੀ ਪਰ ਗਾੜ੍ਹਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 21% ਮਿਠਾਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਗੁਠਲੀ ਲੰਮੀ ਅਤੇ ਉਸ ਉਪਰ ਕਿਧਰੇ-ਕਿਧਰੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਰੇਸ਼ੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਜੀ ਐਨ-5 (1981): ਇਸ ਦਾ ਦਰਖਤ ਦਰਮਿਆਨੇ ਕੱਦ ਦਾ, ਫੈਲਵਾਂ ਤੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਛੱਡ ਕੇ ਫਲਦਾ ਹੈ । ਇਸਦਾ ਫਲ ਦੇਰ ਨਾਲ ਪੱਕਦਾ ਹੈ । ਫਲ ਦਰਮਿਆਨੇ ਗੋਲ ਉਪਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਡੂੰਘਾਈ ਵਾਲੀ ਡੰਡੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ, ਅੰਦਰਲਾ ਮੋਢਾ ਝੁਕਵਾਂ, ਉਪਰਲਾ ਮੋਢਾ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਪਿਛਾੜੀਓਂ ਗੋਲ, ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਡੂੰਘੀ ਸਾਈਕਸ ਚੁੰਝ ਤਿੱਖੀ, ਸਿਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੌੜਾ ਪਰ ਤਿੱਖਾ, ਫਿਲਕਾ ਮੋਟਾ ਤੇ ਮੁਲਾਇਮ, ਰਸਾ ਗਾੜ੍ਹਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਿਠਾਸ 22%, ਗੁਠਲੀ ਦਰਮਿਆਨੀ ਅਤੇ ਉਸ ਉਪਰ ਰੇਸ਼ੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ।

ਜੀ ਐਨ-6 (1981): ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਫੈਲਵਾਂ ਦਰਖਤ ਜਿਹੜਾ ਹਰ ਦੂਸਰੇ ਸਾਲ ਫਲਦਾ ਹੈ । ਫਲ ਦੇ ਪੱਕਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅੱਧ ਜੁਲਾਈ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਫਲ ਵੱਡੇ, ਫਿਲਕਾ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀ ਭਾਅ ਉਪਰਲੇ ਸਿਰਿਆਂ ਵੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਆਮ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਪੰਜਾਬ ਬਿਊਟੀ' ਆਖਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਦਾ ਗੁੱਦਾ ਪੀਲਾ ਅਤੇ ਰਸਾ ਕਾਫੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸੁਹਣੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਰਸੇ ਵਿੱਚ 17% ਮਿਠਾਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਗੁਠਲੀ ਦਰਮਿਆਨੀ, ਲੰਬੂਤਰੀ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਰੇਸ਼ੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਜੀ ਐਨ-7 (1981): ਦਰਮਿਆਨੇ ਆਕਾਰ ਦਾ ਦਰਖਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰ ਸਾਲ ਫਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਫਲ ਅੱਧ ਜੁਲਾਈ ਤੱਕ ਪੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫਲ ਦਰਮਿਆਨੇ, ਫਿਲਕਾ ਮੁਲਾਇਮ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਗਿਲਟੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਗੁੱਦਾ ਗੁਲਾਬੀ ਰੰਗ ਦਾ ਰਸਾ ਬਹੁਤ ਅਤੇ ਸਵਾਦ, ਗਿਟਕ ਵੱਡੀ ਜਿਸ ਉਪਰ ਰੇਸ਼ੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਨਸਲੀ ਵਾਧਾ

ਅੰਬਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਬੂਟੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਕਈ ਤਰੀਕੇ ਹਨ ਫਿਰ ਵੀ ਪਾਸਾ ਪਿਉਂਦ ਦੂਸਰੇ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਅਤੇ ਸਸਤਾ ਢੰਗ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਢੰਗ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ :

ਜੜ੍ਹ-ਮੁੱਢ ਦੀ ਪੌਦ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ : ਚੰਗੀ ਸਿਹਤ ਵਾਲੇ ਦੇਸੀ ਅੰਬਾਂ ਦੀਆਂ ਗੁਠਲੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਕੇ ਅਗਸਤ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਬੀਜ ਦਿਉ। ਇਹ 2-3 ਹਫਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੰਮ ਪੈਣਗੀਆਂ। ਗੁਠਲੀ ਸਮੇਤ ਇਹ ਛੋਟੇ ਬੂਟੇ ਨਰਸਰੀ ਦੇ ਕਿਆਰੇ ਵਿੱਚ ਲਾ ਦਿਉ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਤੇ ਭੂਰੇ ਰੰਗ ਦੇ ਤੇ ਤਕਰੀਬਨ 1/4 ਹਿੱਸਾ ਹੀ ਵਧੇ ਹੋਣ। ਲਾਉਣ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਜੜ੍ਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੱਟ ਦਿਉ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਹੀ ਨਾਲ ਰਹਿ ਜਾਣ। ਨਰਸਰੀ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਥੋੜ੍ਹਾ-ਥੋੜ੍ਹਾ ਪਾਣੀ ਦਿੰਦੇ ਰਹੋ ਤਾਂ ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਬੂਟਾ ਨਾ ਮਰੇ। ਸਰਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਠੇ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਢੱਕ ਦਿਉ। ਜਦੋਂ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਫਰਵਰੀ ਦੇ ਅਖੀਰ ਜਾਂ ਮਾਰਚ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਫੁੱਟਣ ਲੱਗ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਉਂਦ ਕਰ ਦਿਉ।

ਪਿਉਂਦ ਰਾਹੀਂ ਬੂਟੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ : ਪਿਉਂਦ ਕਰਨ ਲਈ ਤੰਦਰੁਸਤ ਬੂਟਿਆਂ ਤੇ ਕੁਝ ਟਾਹਣੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰੇ ਮੋਟੇ ਨਾ ਹੋਣ ਪਰ ਤਿੱਖੇ ਅਤੇ ਨੁਕੀਲੇ ਹੋਣ, ਚੁਣ ਲਉ। (ਮੋਟੇ ਸਿਰੇ ਵਾਲੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਤੋਂ ਮਾੜੇ ਬੂਟੇ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੁਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪੱਤੇ ਡੰਡੀ ਤੋਂ ਵਗੈਰ ਕੱਟ ਦਿਉ। 7-10 ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੱਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਡੰਡੀਆਂ ਡਿੱਗ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਿਰੇ ਦੀ ਅੱਖ ਵੀ ਫੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਲਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜੜ੍ਹ ਬੂਟੇ ਤੇ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਚੀਰਾ 1.25 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਤੇ ਦੋ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਲੰਮੇ ਚੀਰੇ 4.0 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਚੌੜੇ 15 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਦੀ ਉੱਚਾਈ ਤੇ ਲਗਾਉ ਤੇ ਇਸ ਥਾਂ ਦਾ ਛਿਲਕਾ ਉਪਰ ਚੁੱਕ ਲਵੋ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜੀ ਟਾਹਣੀ ਪਿਉਂਦ ਕਰਨੀ ਹੈ ਉਸਦੇ ਥੱਲੜੇ ਹਿੱਸੇ ਉੱਪਰ ਵੀ ਇੱਕ ਟੇਢਾ ਕੱਟ ਦਿਉ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਵਿੱਚਲਾ ਕੈਮਬੀਅਮ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਟਾਹਣੀ ਦੀ ਲੰਬਾਈ 7.5 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨਰਸਰੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਵੇਂ ਫੁਟਾਰੇ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਿਆਰ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਟਾਹਣੀ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹ ਬੂਟੇ ਦੀ ਛਿੱਲ ਦੇ ਥੱਲੇ ਦਬਾ ਦਿਉ ਅਤੇ ਛਿੱਲ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਨੂੰ ਵਾਪਿਸ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਮੋਮਜਾਮੇ ਦੀ ਪੱਟੀ ਨਾਲ ਕੱਸ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਉ। ਇਹ ਮੋਮਜਾਮੇ ਦੀ ਪੱਟੀ 150-200 ਗੇਜ਼ ਦੀ ਮੋਟੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਿਉਂਦ ਦੇ ਪੂਰੇ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਬੂਟੇ ਦੇ ਉੱਪਰੋਂ ਪੱਤੇ ਕੱਟ ਦਿਉ ਤਾਂ ਜੋ ਪਿਉਂਦ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਟਾਹਣੀ ਜਲਦੀ ਚੱਲ ਪਵੇ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਅੰਬ ਦੇ ਬੂਟੇ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਵਧੀਆ ਸਮਾਂ ਮਾਰਚ ਤੋਂ ਸਤੰਬਰ ਤੱਕ ਹੈ। ਪਰ ਜੁਲਾਈ ਤੋਂ ਸਤੰਬਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਹੈ।

ਬੂਟੇ ਲਾਉਣੇ

ਅੰਬ ਦੇ ਬੂਟੇ ਲਾਉਣ ਦਾ ਢੁਕਵਾਂ ਸਮਾਂ ਫਰਵਰੀ ਤੋਂ ਮਾਰਚ ਅਤੇ ਅਗਸਤ-

ਸਤੰਬਰ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬੂਟੇ ਤਕਰੀਬਨ ਮਹੀਨਾ ਕੁ ਪਹਿਲਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ 1x1x1 ਮੀਟਰ ਦੇ ਟੋਏ ਵਿੱਚ ਲਾਉ। ਬਹੁਤ ਢੁਕਵਾਂ ਸਮਾਂ ਅਗਸਤ-ਸਤੰਬਰ ਹੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੌਸਮ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਠੰਢਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਲਮੀ ਅੰਬ ਦੇ ਬੂਟੇ 9x9 ਮੀਟਰ ਅਤੇ ਦੇਸੀ ਅੰਬ 10x10 ਮੀਟਰ ਦੇ ਫਾਸਲੇ ਤੇ ਵਰਗਾਕਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਗਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਬੂਟੇ 6-ਭੁਜੇ ਤਰੀਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਲਗਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤਕਰੀਬਨ 15% ਬੂਟੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਗਦੇ ਹਨ।

ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਸਿਧਾਈ ਤੇ ਕਾਂਟ-ਛਾਂਟ

ਅੰਬ ਦੇ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤੀ ਸਿਧਾਈ ਜਾਂ ਕਾਂਟ-ਛਾਂਟ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਨਵੇਂ ਲੱਗੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਦੇ 3-4 ਸਾਲ ਵਧਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਟਾਹਣੀਆਂ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚੁਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਸਰੀ ਤੋਂ 20-25 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਦੇ ਫਰਕ ਤੇ ਬੂਟੇ ਦੇ ਤਣੇ ਤੇ ਹੋਣ। ਹੋਰ ਇਸ ਲਈ ਕਾਂਟ-ਛਾਂਟ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੂਟੇ ਦੀ ਠੀਕ ਸ਼ਕਲ ਬਣ ਸਕੇ। ਬੂਟੇ ਦੀਆਂ ਉਹ ਟਾਹਣੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬੂਟੇ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਸਰੀ ਵਿੱਚ ਫਸਣ, ਕੱਟ ਦਿਉ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਟਾਹਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਜ਼ਦੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

20-25 ਸਾਲ ਦੇ ਬੂਟੇ ਜਿਹੜੇ ਬਹੁਤ ਉੱਚੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਸਿਰਿਆਂ ਤੇ ਹੀ ਫਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਸਾਰਾ ਖਾਲੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਅੱਧ ਜੁਲਾਈ ਵਿੱਚ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਦਰਜੇ ਦੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ-ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ ਰੱਖ ਕੇ ਉੱਪਰੋਂ ਕੱਟ ਦਿਉ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਬਾਰਾ ਬੂਟੇ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਫੁਟਾਰ ਆਵੇਗੀ ਅਤੇ ਫਲ ਵੀ ਵਧੇਗਾ।

ਅੰਬਾਂ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਬੂਟਿਆਂ ਤੋਂ ਦੁਬਾਰਾ ਝਾੜ ਲੈਣ ਦੇ ਢੰਗ

ਅੰਬਾਂ ਦੇ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੀ ਲਗਭੱਗ 30 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਹੋਣ ਤੇ ਫਲਾਂ ਦਾ ਝਾੜ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਦਰੱਖਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫ਼ਤੇ 4-5 ਮੁਢਲੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਜੋ ਕਿ ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਨਿਕਲੀਆਂ ਹੋਣ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਹੇਠਲੀ ਦੋਸਾਗੜ ਤੋਂ 2 ਮੀਟਰ ਦੀ ਉੱਚਾਈ (ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ 3 ਮੀਟਰ) ਤੋਂ ਛੱਡ ਕੇ ਕੱਟ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਟਾਹਣੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਕੱਢ ਦਿਉ। ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੇ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਭਾਗਾਂ ਉਪਰ ਬੋਰਡੋ ਪੇਸਟ ਲਗਾਉ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਤਣੇ ਤੇ ਸਫੈਦੀ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਣ ਦਾ ਲੇਪ ਕਰੋ। ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੇ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਮੁੱਢਾਂ ਤੇ ਕਾਫੀ ਨਵੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਫੁੱਟ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੂਨ ਮਹੀਨੇ ਹਰੇਕ ਮੁਢਲੀ ਸ਼ਾਖਾ ਤੇ 3-4 ਨਵੀਆਂ ਨਰੋਈਆਂ, ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਨਿਕਲੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਜੋ ਕਿ ਵਿੱਥ ਤੇ ਹੋਣ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਕੱਟ ਦਿਉ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤੇ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ 3-ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਫਲ ਲੱਗਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟ: ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤੇ ਦਰੱਖਤਾਂ ਉਪਰ ਤਣੇ ਦਾ ਗੜ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਟਾਹਣੀਆਂ ਵਿਚ ਮੋਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੀੜੇ ਦੇ ਹਮਲੇ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਸਮੁੱਚਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੱਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਗ ਵਿੱਚੋਂ ਤੁਰੰਤ ਕੱਢ ਦੇਉ।

ਸਿੰਚਾਈ

ਅੰਬ ਦੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੋੜ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕਿਸਮ, ਮੌਸਮ (ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਬਰਸਾਤ ਦੀ ਵੰਡ) ਅਤੇ ਬੂਟੇ ਦੀ ਉਮਰ। ਕਿਉਂਕਿ ਛੋਟੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਡੂੰਘੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਕ ਤੇ ਗਰਮੀ ਸਮੇਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਾਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਵੱਡੇ ਬੂਟੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਫਲ ਦੇ ਵਾਧੇ ਸਮੇਂ ਮਾਰਚ ਤੋਂ ਜੂਨ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੱਕ 10-12 ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਪਾਣੀ ਵਾਸ਼ਪੀਕਰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿਉ। ਇੱਕ ਪਾਣੀ ਖਾਦਾਂ ਪਾਉਣ ਸਮੇਂ ਫਰਵਰੀ ਵਿੱਚ ਲਾਉ। ਅਕਤੂਬਰ ਤੋਂ ਦਸੰਬਰ ਦੇ 2-3 ਮਹੀਨੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ।

ਖਾਦਾਂ

ਇੱਕ ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਿੱਚ 10 ਟਨ ਫਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅੰਬ ਦਾ ਬਾਗ 67 ਕਿਲੋ ਨਾਈਟਰੋਜਨ, 16 ਕਿਲੋ ਫਾਸਫੋਰਸ ਤੇ 73 ਕਿਲੋ ਪੋਟਾਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲੋੜ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਬੂਟੇ ਦੇ ਉਸ ਸਾਲ ਵਾਸਤੇ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਫਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ।

ਬੂਟੇ ਦੀ ਉਮਰ (ਸਾਲ)	ਰੁੜੀ (ਕਿਲੋ/ਬੂਟਾ)	ਖਾਦਾਂ (ਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਬੂਟਾ)		
		ਯੂਰੀਆ	ਸੁਪਰਫਾਸਫੇਟ	ਪੋਟਾਸ਼
1-3	5-20	100-200	250-500	175-350
4-6	25-50	200-400	500-750	350-700
7-9	60-90	400-500	750-1000	700-1000
10 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਬੂਟਿਆਂ ਲਈ	100	500	1000	1000

ਫਲਣ ਵਾਲੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਅੱਧਾ ਕਿਲੋ ਹੋਰ ਯੂਰੀਆ ਜੂਨ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਪਾਉ। ਸਾਰੀ ਦੇਸੀ ਰੁੜੀ, ਫਾਸਫੇਟ ਖਾਦ ਦਸੰਬਰ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਪਾਉ ਤੇ ਨਾਈਟਰੋਜਨ ਤੇ ਪੋਟਾਸ਼ ਖਾਦ ਫਰਵਰੀ ਵਿੱਚ ਪਾਉ। ਇਹ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਨਾਈਟਰੋਜਨ ਖਾਦ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸਾਨ ਖਾਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਯੂਰੀਏ ਨਾਲ ਅੰਬ ਦੇ ਸਿਰੇ ਵੱਲ ਕਾਲੇ ਧੱਬੇ ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਸਾਫਟਨੇਜ਼' ਆਖਦੇ ਹਨ, ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਮੋਨੀਅਮ ਕਾਰਨ ਕੈਲਸ਼ੀਅਮ ਦੀ ਘਾਟ ਨਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ

ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਬ ਦਾ ਬਾਗ ਤਕਰੀਬਨ 3-7 ਸਾਲ ਬਾਅਦ (ਕਿਸਮ ਅਨੁਸਾਰ) ਫਲ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬੂਟਿਆਂ ਵਿੱਚਕਾਰ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਅੰਤਰ ਫਸਲਾਂ ਲਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਜੜੀ-ਬੂਟੀਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਣਾ ਉਸ ਵਿਚਲੇ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਥੱਲੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਆਦਿ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਵੀ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੰਢੇ, ਟਮਾਟਰ, ਮੂਲੀ, ਗੋਭੀ, ਬੰਦਗੋਭੀ, ਬੀਨ ਦੀਆਂ ਫਲੀਆਂ ਅਤੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਫਲੀਦਾਰ ਫਸਲਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੂੰਗੀ, ਮਾਂਹ, ਛੋਲੇ ਤੇ ਮਸਰ ਆਦਿ ਉਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੱਕੀ, ਗੰਨਾ ਅਤੇ ਬਾਜਰਾ ਆਦਿ ਫਸਲਾਂ ਨਾ ਬੀਜੋ।

ਪਪੀਤਾ, ਆੜੂ ਅਤੇ ਅਲੂਚੇ ਦੇ ਬੂਟੇ ਫਿੱਲਰ ਵੱਜੋਂ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਗਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਅੰਬ ਦੇ ਬੂਟੇ ਫਲ ਨਹੀਂ ਦੇਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਫਸਲਾਂ ਵਾਸਤੇ ਦੇਸੀ ਰੁੜੀ, ਖਾਦਾਂ, ਪਾਣੀ ਤੇ ਵਹਾਈ ਆਦਿ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਫਲਾਂ ਦਾ ਝੜਨਾ ਤੇ ਉਸਦੀ ਰੋਕਥਾਮ

ਦਸ ਗ੍ਰਾਮ 2, 4-ਡੀ ਸੋਡੀਅਮ ਸਾਲਟ 500 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਹਫਤੇ ਜਾਂ ਮਈ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫਤੇ ਸਪਰੇਅ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪੱਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੁਸ਼ਹਿਰੀ ਤੇ ਲੰਗੜਾ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ, ਫਲਾਂ ਦੇ ਝੜਨ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। 2,4-ਡੀ ਨੂੰ 15-20 ਮਿਲੀਲਿਟਰ ਸਪਿਰਟ ਜਾਂ ਅਲਕੋਹਲ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਲਉ। ਫਿਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਸਦਾ 500 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਬਣਾਉ। ਸਪਰੇਅ ਪੰਪ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ ਵਾਲੇ ਸੋਢੇ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੋ ਲਵੋ। 2,4-ਡੀ ਦਾ ਘੋਲ ਵਧ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੂਟਿਆਂ ਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਸਪਰੇਅ ਨਾ ਕਰੋ।

ਅੰਬਾਂ ਦਾ ਪੱਕਣਾ ਤੇ ਤੋੜਨਾ

ਅੰਬ ਦਾ ਟਪਕਾ ਕੁਦਰਤੀ ਅੰਬਾਂ ਦੇ ਪੱਕ ਜਾਣ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ 15-16 ਹਫਤੇ ਫਲ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੱਕਦਾ ਹੈ। ਰੰਗਦਾਰ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਰੰਗ ਦਾ ਆਉਣਾ ਪੱਕਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਅੰਬ ਦੇ ਪੱਕਣ ਦਾ ਉਸਦੀ ਘਣਤਾ ਤੋਂ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਅੰਬ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਹ ਘਣਤਾ ਤਕਰੀਬਨ 1.0 ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਅੰਬ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਤੋੜ ਲਵੋ।

ਅੰਬ ਪੱਕੇ ਹਰੇ ਤੋੜ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਤੋੜਨ ਸਮੇਂ ਧਿਆਨ ਰਹੇ ਕਿ ਇਹ ਧਰਤੀ ਤੇ ਨਾ ਡਿੱਗਣ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਲਦੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਅੰਬ ਜਾਂ ਤਾਂ ਪੌੜੀ

ਲਾ ਕੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਤੋੜ ਲਵੇ ਅਤੇ ਥੈਲੇ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਲਵੇ ਜਾ ਫਿਰ ਅੰਬ ਤੋੜਨ ਲਈ 'ਅੰਬ ਪਿੱਕਰ' (ਬਾਂਸ ਦੀ ਲੰਮੀ ਸੋਟੀ ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਇੱਕ ਤਿੱਖੀ ਹੁੱਕ ਅਤੇ ਅੰਬ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਲਈ ਛਿੱਕੂ ਬੰਨ੍ਹਿਆਂ ਹੋਇਆ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅੰਬ ਉਤਾਰ ਲਵੋ ।

ਤੋੜਨ ਉਪਰੰਤ ਸੰਭਾਲ ਤੇ ਮੰਡੀਕਰਨ

ਅੰਬ ਦੀ ਦਰਜਾਬੰਦੀ ਕਰ ਲਉ । ਫਿਰ ਡੱਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਮੰਡੀ ਭੇਜ ਦਿਉ । ਅੰਬਾਂ ਦੀ ਦਰਜਾਬੰਦੀ ਆਕਾਰ ਅਤੇ ਪੱਕਣ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

‘ਏ’ ਗਰੇਡ	200-350 ਗ੍ਰਾਮ
‘ਬੀ’ ਗਰੇਡ	351-550 ,,
‘ਸੀ’ ਗਰੇਡ	551-800 ,,

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗਰੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਕੇ ਇਸ ਫਲ ਨੂੰ 45-50 ਸੈਂਟੀਗਰੇਡ ਤੇ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ 1-2 ਮਿੰਟ ਲਈ ਪਾ ਕੇ ਧੋ ਲਉ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਟਾਫਰੈਸ਼ ਮੋਮ ਮਿਸ਼ਰਣ ਲਗਾਉ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਖੁਸ਼ਕ ਹੋਣ ਦਿਉ । ਜਦੋਂ ਇਹ ਖੁਸ਼ਕ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ 45x25x25 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਦੇ 5 ਪਲਾਈ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ 2-3 ਤਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰੋ ਅਤੇ ਮੰਡੀਕਰਨ ਕਰੋ ।

ਅੰਬ ਤਾਪਮਾਨ ਜੇਕਰ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਣੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇਹ 7-9 ਡਿਗਰੀ ਸੈਂਟੀਗਰੇਡ ਤੇ 85-90 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਨਮੀ ਵਿੱਚ ਡੱਬਾ-ਬੰਦ ਕਰਕੇ 35-45 ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰੱਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਆਮ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਤਾਪਮਾਨ 30 ਡਿਗਰੀ ਸੈਂਟੀਗਰੇਡ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅੰਬਾਂ ਨੂੰ 10 ਤੋਂ 12 ਦਿਨ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ 8-10 ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਅੰਬ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿਉ ।

ਅਲਫੈਂਜੋ ਦੇ ਫਲਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਜੂਨ ਦੇ ਅਖੀਰ ਜਾਂ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫਤੇ ਤੋੜੇ ਹੋਣ, ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ 4 ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਕਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਫਲਾਂ ਨੂੰ 600 ਪੀ ਪੀ ਐਮ ਐਥੀਫੋਨ ਦੇ ਘੋਲ ਵਿੱਚ 4 ਮਿੰਟਾਂ ਲਈ ਡੁਬੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੰਬਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਕਾ ਕੇ ਕਾਗਜ਼ ਲੱਗੇ ਲੱਕੜ ਦੇ ਬਕਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੈਕ ਕਰ ਦਿਉ ।

ਪੌਦ ਸੁਰੱਖਿਆ

ੳ) ਕੀੜੇ

ਕੀੜੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ

ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਢੰਗ

1. ਅੰਬਾਂ ਦੀ ਗੁਦੈਹੜੀ : ਦੋਵੇਂ ਪੂੰਗ ਤੇ ਵੱਡੇ (ਮਾਦਾ) ਕੀੜੇ ਚਿੱਟੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਰੰਗ ਵਰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਫੁੱਲ, ਫਲ, ਨਰਮ ਪੱਤੇ ਤੇ ਸ਼ਾਖਾਂ ਦਾ ਰਸ ਚੂਸ ਕੇ ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਪ੍ਰੈਲ ਤੱਕ ਕਾਫੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਹਮਲੇ ਵਾਲੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਮੁਰਝਾ ਕੇ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਹਮਲੇ ਵਾਲੇ ਪੱਤੇ ਕਾਲੀ ਉੱਲੀ ਦੇ ਰੋਗ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਬੱਚੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਅੰਡਿਆਂ ‘ਚੋਂ ਨਿੱਕਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੰਬ ਦੇ ਬੂਟਿਆਂ ਉੱਪਰ ਰੀਂਗਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ ਫੁੱਟੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਂ ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਗਰਭਵਤੀ ਮਾਦਾ ਕੀੜੇ ਤਾਪਮਾਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਪਰਤ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀਆਂ ਤਰੇੜਾਂ ਵਿੱਚ ਛੁੱਪ ਕੇ ਅੰਡੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਅੰਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿੱਕਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਛੋਟੇ ਕੀੜੇ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਆਪਣਾ ਆਕਾਰ ਬਦਲਦੇ ਹਨ ।

ੳ) ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਅੰਬ ਦੇ ਬੂਟੇ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਗੋਡੀ ਜਾਂ ਵਹਾਈ ਕਰ ਦਿਉ ਤਾਂ ਜੋ ਅੰਡੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿੱਕਲੇ ਬੱਚੇ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਣ ਅਤੇ ਮਰ ਜਾਣ ।

ਅ) ਛੋਟੇ ਤੇ ਵੱਡੇ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਬੂਟੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਤਿਲਕਵੀਂ ਪੱਟੀ ਅੰਬਾਂ ਦੇ ਤਣੇ ਦੁਆਲੇ ਦਸੰਬਰ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਹਫਤੇ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟ ਦਿਉ । ਇਹ ਅਲਕਾਥੀਨ ਦੀ ਪੱਟੀ 15-20 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਚੌੜੀ ਹੋਵੇ ਜੋ ਤਣੇ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦੁਆਲੇ ਲਪੇਟ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਸਿਰਿਆਂ ਨੂੰ 2-3 ਮੇਖਾਂ ਨਾਲ ਜੜ ਦਿਉ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਐਲਕਾਥੀਨ ਦੀ ਪੱਟੀ ਤਣੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਤੱਕ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਪੂੰਗ ਤਿਲਕਵੀਂ ਪੱਟੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਹੀ ਸਰਕ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਤੇ ਉਤਾਹ ਨਾ ਚੜ੍ਹ ਸਕਣ ।

ੲ) ਗੰਭੀਰ ਹਮਲੇ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਮੀਥਾਈਲ ਪੈਰਾਥੀਨ ਦਾ 50 ਗ੍ਰਾਮ ਪੂੜਾ (ਫੋਲੀਡੋਲ 2%) ਪੁਤੀ ਬੂਟਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਤਣੇ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਤੇ ਪਾਉ ਤਾਂ ਕਿ ਪੂੰਗ ਮਰ ਜਾਣ ।

2. ਅੰਬ ਦੇ ਟਿੱਡੇ ਤੇ ਛੱਪਾਮਾਰ ਤੇਲਾ : ਇਹ ਕੀੜਾ ਫਰਵਰੀ ਤੇ ਮਾਰਚ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਅੰਬ ਨੂੰ ਫੁੱਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਛੋਟੇ ਤੇ ਵੱਡੇ ਕੀੜੇ ਬਹੁਤ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਨਰਮ ਪੱਤੇ ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਗੁੰਢਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਰਸ ਚੂਸਦੇ ਹਨ । ਹਮਲੇ ਵਾਲੇ ਫੁੱਲ ਚਿੱਪਚਿੱਪੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਲੀ ਉੱਲੀ ਨਾਲ ਮੁਰਝਾ ਕੇ ਭੂਰੇ ਰੰਗ ਦੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ ਹਵਾਵਾਂ ਚੱਲਣ ਨਾਲ ਫੁੱਲ Q yif gੁ pਯੋ ਹਨ । ਟਿੱਡੇ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਛਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਲ੍ਹੇ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸੰਘਣੇ ਅਤੇ ਘੱਟ ਦੇਖਭਾਲ ਵਾਲੇ ਬਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ੳ) ਪੁਰਾਣੇ ਸੰਘਣੇ ਬਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕੁ ਟਾਹਣੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਦਿਉ ਤਾਂ ਜੋ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਅਤੇ ਧੁੱਪ ਬੂਟੇ ਦੇ ਤਣੇ ਤੱਕ ਜਾ ਸਕੇ ।

ਅ) ਬਹੁਤੇ ਸੰਘਣੇ ਬਾਗ ਨਾ ਲਗਾਉ ।

ੲ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਬਾਂ ਦੇ ਟਿੱਡਿਆਂ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਦੋ ਵਾਰ ਕੀਟ-ਨਾਸ਼ਕ ਦਵਾਈ ਛਿੜਕਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਪਹਿਲੀ ਸਪਰੇਅ ਫਰਵਰੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਸਪਰੇਅ ਮਾਰਚ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕਰੋ । ਇੱਕ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਹੈਕਸਾਵਿਨ 50 ਡਬਲਯੂ ਪੀ (ਕਾਰਬਰਿਲ) ਜਾਂ 800 ਮਿਲੀਲਿਟਰ ਮੈਲਾਥੀਆਨ 50 ਈ ਸੀ 500 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ।

3. ਅੰਬ ਦੀਆਂ ਜੁਆਂ (ਸਕੇਲ) : ਇਸ ਕੀੜੇ ਦੀ ਕਈ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਭਰਮਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੀੜੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦਾ ਰਸ ਚੂਸ ਕੇ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

4. ਤਣੇ ਦਾ ਗੜ੍ਹਿਆਂ : ਇਹ ਕੀੜਾ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਅੰਬ ਦੇ ਤਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੋਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਤਣੇ ਨੂੰ ਨਕਾਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਸੁੰਡੀਆਂ ਤਣੇ ਦੇ ਛਿੱਲੜ ਹੇਠਾਂ ਟੇਢੀਆਂ-ਮੋਢੀਆਂ ਮੋਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਤਣੇ ਦੇ ਉੱਪਰ ਵੱਲ ਚੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਤਣੇ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਖਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਸੁੰਡੀਆਂ ਰਸ ਵਾਲੀ ਲੱਕੜ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਤਣੇ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਇਸਦਾ ਹਮਲਾ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਟਾਹਣੀਆਂ ਜਾਂ ਪੱਤੇ ਸੁੱਕ ਕੇ ਝੜਨ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰਸ ਤੇ ਬੂਰਾ ਮੋਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

5. ਅੰਬਾਂ ਦੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੋਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੀੜਾ : ਇਹ ਕੀੜਾ ਨਰਮ ਪੱਤਿਆਂ ਉੱਤੇ ਅੰਡੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਛੋਟੀਆਂ ਸੁੰਡੀਆਂ ਨਰਮ ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਨਾੜ ਵਿੱਚ ਮੋਰੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੋਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਨਰਮ ਟਾਹਣੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਿਆਂ ਤੇ ਮੋਰੀਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੂਰ ਤੇ ਮਲ ਮੋਰੀਆਂ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਸੁੰਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਬੂਟੇ ਦੇ ਛਿੱਲਕੇ ਅੰਦਰ ਤਰੇੜਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਗੁੱਛਾ-ਮੁੱਛਾ ਫੁੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਫਿਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀਆਂ ਤਰੇੜਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਵੱਡੇ ਪਤੰਗੇ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਮਲੇ ਵਾਲੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਦੇ ਪੱਤੇ ਸੁੱਕ ਕੇ ਡਿੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਵੇਂ ਪਿਉਂਦੀ ਬੂਟਿਆਂ ਤੇ ਇਸ ਕੀੜੇ ਦਾ ਹਮਲਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਛੋਟੀਆਂ ਸੁੰਡੀਆਂ ਪੀਲੇ ਸੰਗਤਰੀ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਗਹਿਰੇ ਭੂਰੇ ਰੰਗ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵੱਡੀਆਂ ਸੁੰਡੀਆਂ ਗੂੜ੍ਹੇ ਸੰਗਤਰੀ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਉੱਪਰ ਭੱਦੇ ਰੰਗ ਦੇ ਧੱਬੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

500 ਮਿਲੀਲਿਟਰ ਮੀਥਾਈਲ ਪੈਰਾਥੀਨ 50 ਈ ਸੀ ਨੂੰ 500 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਮਾਰਚ ਅਤੇ ਸਤੰਬਰ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਛਿੜਕੋ।

ਬੂਰਾ ਉਤਾਰ ਕੇ 4 ਮਿਲੀਲਿਟਰ ਮੀਥਾਈਲ ਪੈਰਾਥੀਨ ਇੱਕ ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਮੋਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਉ ਅਤੇ ਗਿੱਲੀ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਉ।

ਸੁੱਕੀਆਂ ਕਰੂਬਲਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤਾਰ ਕੇ ਜਲਾ ਦਿਉ।

ਅ. ਬਿਮਾਰੀਆਂ

ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਨਾਂ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ

ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਢੰਗ

1. ਮੈਂਗੋ ਮਾਲਫਾਰਮੋਸ਼ਨ : ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਮਾੜਾ ਵਾਤਾਵਰਨ, ਜੂੰ, ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਜਾਂ ਉੱਲੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦੀ ਥਾਂ ਫੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਗੁੱਛਾ-ਮੁੱਛਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਫਲ ਪਏ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀਆਂ ਡੰਡੀਆਂ ਤੇ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਡੋਡੀ ਮੋਟੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਪੱਤੇ ਨਿੱਕਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਫੁੱਲ ਗੁੱਛਾ-ਮੁੱਛਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਫਲ ਬਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਫਲ ਪੈਂਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਸਾਰੀ ਸ਼ਾਖ ਸਲੇਟੀ ਭੂਰੀ ਹੋ ਕੇ ਕਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਰਸਰੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬੂਟੇ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਕੁਝ ਜਾਂ ਸਾਰੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਗੁੱਛਿਆਂ ਤੇ ਇਹ ਅਸਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

2. ਚਿੱਟਾ ਰੋਗ : ਇਸ ਰੋਗ ਨਾਲ ਫੁੱਲਾਂ ਉੱਪਰ ਚਿੱਟਾ ਪੂੜੇਦਾਰ ਮਾਦਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਫੁੱਲ ਝੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਛੋਟੇ ਫਲ ਵੀ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਫਲਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਂ ਮਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਝੜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਖ ਇਕੱਲੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

3. ਧੱਬਿਆਂ ਦਾ ਰੋਗ ਤੇ ਟਾਹਣੀਆਂ ਦਾ ਸੁੱਕਣਾ : ਗੂੜ੍ਹੇ ਭੂਰੇ ਰੰਗ ਦੇ ਧੱਬੇ ਪੱਤਿਆਂ ਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਛਿੱਲ ਉੱਤੇ ਬਿਮਾਰੀ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਲਗਭਗ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਫੁੱਲਾਂ ਤੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਰੰਗ ਦੇ ਉਭਰੇ ਹੋਏ ਧੱਬੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਲਕੇ ਛੋਟੇ ਧੱਬੇ ਵੱਡੀਆਂ ਤੇ ਹਰੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਧੱਬੇ ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ ਅੱਧੇ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤਾ ਪੱਤਾ ਘੇਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਰੋਗੀ ਸ਼ਾਖਾਂ ਸੁੱਕਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੂੜ੍ਹੇ ਭੂਰੇ ਰੰਗ ਦੇ ਧੱਬੇ ਫਲ ਉੱਤੇ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਫਲ ਗਲਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

5. ਤਣੇ ਦਾ ਕੋਹੜ : ਇੱਕ ਜਾਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਂ ਦੇ ਪੱਤੇ ਹਲਕੇ ਰੰਗ ਦੇ ਹੋ ਕੇ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਿਮਾਰੀ

ਉਂ ਰੋਗੀ ਟਾਹਣੀਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਲਾਹ ਕੇ ਸਾੜ ਦਿਉ।

ਅ) 200 ਪੀ ਪੀ ਐਮ, ਐਨ ਏ ਏ ਦਾ ਅਕਤੂਬਰ ਮਹੀਨੇ ਸਪਰੇਅ ਕਰੋ। ਇਸ ਲਈ 100 ਗ੍ਰਾਮ ਐਨ ਏ ਏ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ 100-150 ਮਿਲੀਲਿਟਰ ਅਲਕੋਹਲ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਫਿਰ ਉਸਦਾ 500 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਬਣਾਉ ਅਤੇ ਇਹ ਇੱਕ ਏਕੜ ਅੰਬਾਂ ਦੇ ਬਾਗ ਤੇ ਛਿੜਕੋ।

ਇਸ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ 0.1 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਕੈਰਾਥੇਨ (500 ਮਿਲੀਲਿਟਰ ਦਵਾਈ 500 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ) ਜਾਂ 0.25 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸਲਫਰ ਘੁਲਣਸ਼ੀਲ (1.25 ਕਿਲੋ ਦਵਾਈ 500 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ) ਦਾ ਇੱਕ ਛਿੜਕਾਅ ਫੁੱਲ ਪੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਦੂਜਾ ਫਲ ਪੈਣ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਫਲ ਪੈਣ ਮਗਰੋਂ ਕਰੋ। ਜੇ ਲੋੜ ਪਵੇ ਤਾਂ 10 ਤੋਂ 15 ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ।

ਮਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਤੇ ਬਿਮਾਰ ਪੱਤੇ ਤੋੜ ਲਉ। ਬਿਮਾਰ ਟਾਹਣੀਆਂ ਛਾਂਗਣ ਪਿੱਛੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਕਿਰਮ ਨਾਸ਼ਕ ਦਵਾਈ ਲਾ ਕੇ ਮਗਰੋਂ ਬੋਰਡੋ ਪੋਸਟ ਲਾ ਦਿਉ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ 2:2:250 ਬੋਰਡੋ ਮਿਸ਼ਰਣ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ।

ਕਾਪਰ ਆਕਸੀਕਲੋਰਾਈਡ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਜਾਰੀ ਰੱਖੋ। (ਡੇਢ ਕਿਲੋ 500 ਲਿਟਰ

ਵਾਲੀ ਛਿੱਲ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁੰਦ ਜਿਹੀ ਨਿੱਕਲਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਸ਼ਾਖਾਂ ਵੀ ਮਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉੱਲੀਆਂ ਦੇ ਭੱਦੇ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਦੇ ਕੱਟ ਜਿਹੜੇ ਉੱਤੋਂ ਢਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਤਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਟਾਹਣੀਆਂ ਤੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

6. ਅੰਬ ਦੀ ਨੋਕ ਦਾ ਕਾਲਾ ਹੋਣਾ : ਫਲਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਲੰਬਾ ਹੋਣਾ, ਫਲਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਪੱਕਣਾ ਅਤੇ ਫਲ ਦੀ ਨੋਕ ਦਾ ਕਾਲਾ ਹੋਣਾ, ਇਸ ਨਾਲ ਫਲ ਅੱਧ ਤੀਕ ਕਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰੋਗ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਹਨ।

ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ) ਜਾਂ 2:2:250 ਬੋਰਡੋ ਮਿਸ਼ਰਣ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਹਰ 15 ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਕਰੋ ਅਤੇ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਜੁਲਾਈ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ।

ੳ) ਫੁੱਲ ਪੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਫੁੱਲ ਪੈਣ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਫੁੱਲ ਪੈਣ ਪਿੱਛੋਂ 0.6 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਬੋਰੋਕਸ ਦਾ ਅਤੇ ਤੀਸਰੀ ਵਾਰ ਬੋਰਡੋ ਮਿਸ਼ਰਣ 2:2:250 ਨਾਲ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ ਜਾਂ ਡੇਢ ਕਿਲੋ ਕਾਪਰ ਐਕਸੀਕਲੋਰਾਈਡ 500 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਫਲ ਪੈਣ ਪਿੱਛੋਂ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ।

ਅ) ਬਾਗਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਭੱਠਿਆਂ ਦੀਆਂ ਚਿਮਨੀਆਂ ਦੀ ਉਚਾਈ 18 ਮੀਟਰ ਜਾਂ ਵੱਧ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

5. ਨਾਸ਼ਪਾਤੀ

ਨਾਸ਼ਪਾਤੀ ਠੰਢੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਫਲ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਫਲ ਪ੍ਰੋਟੀਨ (0.69), ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ (0.06 ਮਿਲੀਗਰਾਮ), ਵਿਟਾਮਿਨ ਬੀ (0.03 ਮਿਲੀਗ੍ਰਾਮ) ਅਤੇ ਧਾਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੈਲਸ਼ੀਅਮ (8 ਮਿਲੀਗ੍ਰਾਮ), ਫਾਸਫੋਰਸ (15 ਮਿਲੀਗ੍ਰਾਮ), ਲੋਹਾ (0.5 ਮਿਲੀਗ੍ਰਾਮ) ਆਦਿ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸੋਮੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਪ੍ਰਤੀ 100 ਗ੍ਰਾਮ ਗੁਦਾ ਦੇਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੱਥਰ ਨਾਖ ਆਪਣੀ ਗੁਣਵਤਾ ਅਤੇ ਢੋਆ-ਢੁਆਈ ਵਿੱਚ ਠੀਕ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਵਧੀਆ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪੌਣ-ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ : ਨਾਸ਼ਪਾਤੀ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 200-300 ਘੰਟੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਠੰਢ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ, ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਉਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਾਸ਼ਪਾਤੀ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਉਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰੇਤਲੀ ਮੈਰਾ ਤੋਂ ਮੈਰਾ ਚੀਕਣੀ। ਜੇਕਰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਡੂੰਘੀਆਂ, ਪਾਣੀ ਜਜ਼ਬ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਉਪਜਾਊ ਹੋਣ ਅਤੇ 2 ਮੀਟਰ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਤੱਕ ਕੋਈ ਸਖ਼ਤ ਤਹਿ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਪੀ ਐਚ 8.7 ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋਵੇ, ਲਾਭਕਾਰੀ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੌਦਿਆਂ ਦੇ ਵਾਧੇ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਚਾਲਕਤਾ 1.5 ਮਿਲੀ ਮਹੋਜ ਪ੍ਰਤੀ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਤੋਂ ਘੱਟ, ਕੈਲਸ਼ੀਅਮ ਕਾਰਬੋਨੇਟ 10% ਤੋਂ ਘੱਟ ਅਤੇ ਚੂਨੇ ਦੀ ਮਾਤਰਾ 20% ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਪੀ ਐਚ 8.7 ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਵੇਗੀ ਉਥੇ ਲੋਹੇ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਕ ਦੀ ਘਾਟ ਆਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਉੱਨਤ ਕਿਸਮਾਂ

ਸਖ਼ਤ ਨਾਸ਼ਪਾਤੀ

ਪੰਜਾਬ ਨਾਖ (2008) : ਇਹ ਕਿਸਮ ਪੱਥਰਨਾਖ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਚੋਂ ਹੈ। ਦਰਖ਼ਤ ਖਿਲਰਵੇਂ ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਵਧਣ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫਲ ਗੋਲ, ਹਲਕੇ ਪੀਲੇ-ਹਰੇ ਰੰਗ, ਟਿਮਕਣਿਆਂ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਔਸਤਨ ਭਾਰ 155 ਗ੍ਰਾਮ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਗੁੱਦਾ ਦਾਣੇਦਾਰ, ਖਸਤਾ ਅਤੇ ਮਿੱਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸਮ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਚੌਥੇ ਹਫ਼ਤੇ ਪੱਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਔਸਤਨ ਝਾੜ 190 ਕਿਲੋ ਪ੍ਰਤੀ ਬੂਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪੱਥਰਨਾਖ (1967) : ਇਹ ਪੱਥਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਿਸਮ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬੂਟੇ ਛੋਟੀ ਵੱਧਣ ਵਾਲੇ, ਲੰਮੇ ਅਤੇ ਖਿੱਲਰਵੇਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਖ਼ਤ ਸਪੱਰ ਉੱਪਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫਲ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਫਲ ਦਰਮਿਆਨੇ, ਗੋਲ, ਹਰੇ ਰੰਗ ਦੇ, ਪੱਕਣ ਵੇਲੇ ਪੀਲੀ ਭਾਅ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ